

Keywords: pedagogical skills, pedagogical leadership, information society.

Стаття надійшла до редакції 10.04.15

УДК 378:808.5

*Ріпко І.В., Середа Н.В.
Україна, м. Харків*

РОЛЬ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ВИКЛАДАЧА

Постановка та актуальність проблеми. Аналізуючи сучасну теорію і практику мовленнєвої підготовки викладачів, можна стверджувати, що ще недостатньо вивчено та розроблено теоретичні засади формування у студентів мовленнєвої компетентності. Існує нагальна потреба опрацювання і поширення результатів відповідних досліджень і досвіду з цього напрямку в університетській освіті, об'єктивної оцінки пропонованих технологій навчання і вивчення можливих шляхів удосконалення якості професійної мовленнєвої підготовки випускників вищої школи. Саме тому, як ніколи актуальним є пошук ефективних рішень у сфері формування професійної мовленнєвої культури майбутніх викладачів вищої школи, вдосконалення механізмів мовленнєвої підготовки студентів.

Серед причин, що визначають актуальність зазначеної проблеми, слід віднести й соціальні, політичні, економічні чинники в країні та у ВНЗ України. Адже становлення України як демократичної держави, відмова від тоталітарних методів управління, інтеграція у світове співтовариство передбачають орієнтацію на особистість, на розвиток духовної та інтелектуальної культури суспільства. Вказані процеси обумовлюють пріоритетні напрями розвитку науки і освіти, серед яких вагоме місце посідає підготовка педагогічних кадрів, які повинні досконало володіти професійною мовленнєвою діяльністю.

Аналіз попередніх досліджень. У проблематиці, яка стосується характеристики і взаємодії різних чинників, що сприяють успішному розвитку професійного мовлення у студента, визначальними є погляди

Л.Виготського, І.Зимньої, І.Зязюна, О.Киричука, А.Капської, О.Леонтєва, Л.Нечепоренко, Г.Сагач, В.Семиченко, Н.Тарасевич, які вказують на об'єктивну потребу й можливість формування цього важливого компонента педагогічної майстерності. Провідні дефініції з проблеми мовленнєвої діяльності психологів вивчали О.Біляєв, М. Ілляш, Б.Головін, Л.Струганець, В.Русанівський, Г.Винокур, Л.Савенкова. Мовленнєве спілкування досліджено у працях Г.Андрєєвої, В. Кан-Калика, А.Коротасєвої, Т.Тамбовцевої, С.Шейна та Г.Ковальова.

Професійне мовлення викладача – це складова професійної компетентності практичного психолога, яка охоплює такі структурні компоненти: мовленнєві знання, знання характеристик професійно-оптимального висловлювання, культура мовлення, мовленнєві вміння та навички, які пов'язані з перцептивно-рефлексивними, емпатійними й комунікативними здібностями, активним слуханням, і функціонування яких відбувається на трьох рівнях: пізнавальному, поведінковому та емоційному.

Мета статті полягає у аналізі інтонаційної виразності мовлення як значущої складової професійної компетентності викладача вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Професійне мовлення перебуває у діалектичному зв'язку з мовою, але, водночас, ці поняття незалежні одне від одного. Мова – об'єктивно існуюча, історично усталена система звуків, лексики, правил словотворення і словозміни, побудови речень і тексту, якими користуються її носії для висловлювання думок, передачі почуттів. Мовознавці для розмежування понять „мова” і „мовлення” в основному використовують таке: мова – психічне, соціальне, системне явище, а мовлення – психофізичне, індивідуальне, асистемне.

Усне літературне професійне мовлення викладача – це різновид розмовно-літературного мовлення, яке близьке до писемного. Усне мовлення відрізняється від писемного тим, що воно має специфічний арсенал засобів для передачі думок і почуттів. Слово майже завжди супроводжується інтонацією, мімікою і жестикуляцією. Жести, міміка, інтонація виконують дуже важливу функцію: через них той, хто говорить, передає своє відношення до предмету мовлення, через них інколи він сповіщає слухачам те, що не можливо передати одним тільки словом, те, що спеціалісти сценічного мистецтва називають «підтекстом», чи мовною інтонацією [1].

Отже, перша відмінність усного мовлення від писемного – це емоційний підтекст, інтонація. Інтонація дозволяє нам повно і яскраво висловлюватись поряд зі словом, замість слова, всупереч слову. За

допомогою інтонації у тексті вносяться різні смислові та емоційні відтінки. Фраза, проказана «перехідною інтонацією», здається непереконливою та малозначущою. Правдивість, природність інтонації забезпечить викладачу можливість не тільки щось сказати, викласти, але й бути почутим.

Інтонаційна виразність мовлення – це професійно значима характеристика мовлення викладача. Її розвиток повинен бути невід’ємною частиною процесу його професійної підготовки до реалізації мовленнєвої діяльності.

Під інтонаційною виразністю мовлення розуміють висловлення почуттів та емоцій за допомогою голосу. Водночас підкреслимо, що інтонація мовлення є його важливою складовою частиною (структурним компонентом), носієм семантичних значень та засобом прояву і передачі емоційно-експресивного характеру висловлювання.

Отже, інтонація – складне структурне утворення, елементами якого є мелодика мовлення, фразовий та логічний наголоси, темп та інтенсивність мовлення, тембр голосу [2].

Спеціалісти виділяють такі основні функції інтонації у мовленнєвому спілкуванні: конструктивна, рекогнітивна, дистинктивна.

Розглянемо складники інтонації. Так, мелодика – це зміна висоти тону голосу протягом висловлювання. Мелодика виступає головним компонентом інтонації.

Логічний наголос – виділення за допомогою інтонаційних засобів якого-небудь слова у висловлюванні, яке той, хто говорить, розглядає як найбільш важливе. У зв’язку зі сказаним треба вести мову про інтонаційний центр висловлювання, тобто такий склад чи слово, на якому проходить комунікативно значуща зміна висоти тону голосу.

Темп мовлення – швидкість вимови елементів мовлення (звуків, складів, слів). Для характеристики темпу на практиці використовують такий показник, як кількість звуків (складів, слів), що вимовляються за одиницю часу.

З темпом педагогічного мовлення пов’язане раціональне використання пауз. Паузи у мовленні визначаються як тимчасові зупинки у його звучанні. Якщо викладач уміло використовує логічні, психологічні паузи під час викладу матеріалу, його мовлення стає логічним, ясним, чітким, виразним. Водночас активізується розумова діяльність студентів.

Результати наукових досліджень переконують, що передаючи найтонші нюанси психічного і фізичного стану того, хто говорить, інтонація робить промовлене слово дієвим засобом впливу на аудиторію.

Успішність виконання емоційних інтонацій обумовлена особистісними особливостями викладача. Це тип мислення, добросовісність, емоційна стабільність, високий контроль поведінки, впевненість у своїх силах, життєрадісність, активність, незалежність і самостійність, конформізм.

Найбільш загальними ознаками емоційного забарвлення мовлення викладача, які оцінюються слухачами, є: рішучість, мажорність, суворість, вимогливість, фальшивість, байдужість, офіційність, тривожність інтонаційного тону мовлення.

Отже, інтонаційна виразність усного мовлення викладача – це вміння використовувати різні види наголосу, враховувати темп мовлення, робити паузи, змінювати висоту тону.

Розглянемо більш детально усі компоненти інтонаційної виразності.

Наголос – це основний елемент інтонації, який пов'язаний з виділенням складу у слові або слова у реченні, фразі. Вирізняють наступні основні види наголосу – словесний, логічний, синтагматичний, фразовий.

Словесний наголос служить для фонетичного об'єднання слова. Виділення одного із складів відбувається трьома способами: підвищенням тону, посиленням голосу, збільшенням тривалості звучання. Відповідно до цього розрізняють наголос – тонічний, динамічний, кількісний. В українській мові основним фонетичним засобом є посилення м'язової напруженості, а кількісний елемент і довгота відіграють допоміжну роль. Системність у наголошуванні українських слів існує і виявляється в об'єднанні певних груп слів одним правилом. У ряді випадків слова можуть мати подвійне наголошування, яке допускає літературна норма і фіксують лексикографічні праці. Існування таких груп слів вказує на те, що в галузі наголошення весь час відбуваються живі й активні процеси, що ведуть до витіснення одних наголосів іншими, до виділення одного основного наголосу і закріплення за іншим якихось семантичних, стилістичних або навіть слотвірних функцій. З погляду звичайного літературного усного мовлення паралельні наголоси можна не розглядати як негативне явище, однак у разі усного монологічного мовлення чергування паралельних наголосів справляє враження неохайності мовлення і вибір одного основного наголосу є природним і абсолютно необхідним.

Наголос, пов'язаний з виділенням у реченні слова, яке несе особливе смислове навантаження, називають логічним. Від логічних наголосів (основних і побіжних) залежить логічна виразність

висловлювання. Змінюючи логічний наголос, можна надавати висловлюванню різних смислових відтінків, напр.: Сьогодні у нас лекція, або *Сьогодні у нас лекція*; або Сьогодні у нас лекція.

Інтонаційне виділення слів підвищує ступінь їх короточасного запам'ятовування. Якщо викладач чітко робить логічний наголос, то студент легко визначає ключеві слова та слідкує за логікою думки. Цього не буває коли слова, які несуть головну інформацію, не виділяються.

Логічний наголос у мові викладача допомагає студентам орієнтуватися в інформації, відділяти важливе від неважливого.

Варіантом логічного наголосу вважають емоційний наголос (емоційно-експресивний, виражальний), який робить виділене слово емоційно насиченим. Найчастіше він виражається подовженням наголошеного голосного (деколи приголосного) звука і передається на письмі повторенням тих самих букв, напр.: *Вона ду-у-уже симпатична! Розу-у-умний!*

Як правило, при введенні нових термінів логічний наголос падає на ці терміни, при описі наукових явищ логічно виділеними виявляються слова, що вказують на їх ознаки; при навчанні використанню отриманих знань на практиці логічно виділеними опиняються найчастіше дієслова та доповнення.

Логічний наголос може бути висхідним і низхідним. Низхідний сильніше в порівнянні з висхідним.

Одна з інтонаційних помилок – перевантаження фраз логічними наголосами. В результаті слова виявляються однаковими за ступенем смислової важливості, що ускладнює сприйняття сенсу в цілому. Тому, готуючись до лекції, треба намітити партитуру лекції, визначити слова, що несуть основне смислове навантаження (як правило, одне слово в мовному такті і у фразі, причому фразовий наголос сильніше тактового). У цьому може допомогти така вправа: слова, що не несуть основне смислове навантаження, вимовляєте пошепки. Це переконає в правильності розстановки логічного наголосу. Якщо промовлені голосно слова допомагають виявити логіку і динаміку тексту, значить, ви вірно розставили наголос.

Ступінь вираження смислових і стилістичних відтінків залежить від синтагматичного та фразового наголосу, який виділяють у межах синтагми, фрази. Ритмічно-інтонаційну та смислову єдність усного мовлення, що складається з одного чи кількох слів, називають синтагмою. Синтагма створюється мелодикою, темпом, паузами, наголосом. За допомогою пауз фраза поділяється на синтагми. Поділ речення на синтагми збігається з частиною мовного потоку, яка вимовляється одним

напором видихуваного повітря, без пауз. Синтагматичний наголос здебільшого падає на останнє слово синтагми, напр.: *Я добре знаю, / що твої спортивні успіхи великі / і ти скоро завоюєш титул чемпіона /.*

Близьким до синтагматичного є фразовий наголос. В емоційно нейтральному мовленні він стоїть на останньому слові фрази як основній одиниці мовлення, що часто відповідає реченню, напр.: *Я прийду пізніше.*

Існують певні правила логічного виділення слів у фразі:

1. Підмет і присудок (у непоширеному реченні – один з головних членів), напр.: *Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє, радіють люди, що одпочинуть, і я радію...* (Т. Шевченко).

2. Протиставлення (явне або приховане), зіставлення, напр.: *Не шукай правди в інших, коли в тебе її немає* (Нар. творчість); *Важливим є не процес виконання роботи чи обсяг затрачених зусиль, а вклад в успіх в цілому.*

3. Нове поняття (стрижень інформації), напр.: *Запрошено відомих науковців. Побудували новий храм.*

4. Останнє слово у багатослівному понятті, напр.: *Львівський національний університет імені Івана Франка.*

5. Слова у функції порівняння, напр.: *Роботу в сучасному банку можна швидше за все порівняти з греблею, ніж зі спринтом.*

6. Повтори (частіше наголошується друге слово, рідше – перше), напр.: *Але ж він це знав, він знав це!*

7. Іменник в родовому відмінку, якщо разом з іншим іменником він виражає одне поняття, напр.: *єдність протилежностей, культура поведінки.*

8. Звертання, що стоїть на початку фрази, напр.: *Шановний колего, смію Вас запевнити...*

9. Постпозитивні означення, тобто ті, які стоять після іменника, напр.: *Рішення ефективні, зміни швидкі – це умови успіху. Бажання досягти мети, здатність повірити у свої сили – важливі риси для конкурентоздатного працівника.*

10. Прислівник, якщо він пояснює дієслово, напр.: *Фірма самостійно планує свою діяльність.*

11. Пояснювальне слово (чи слова) при дієслові. Саме дієслово, як правило, не наголошується, напр.: *Ми стежимо за змінами.*

12. Слова, що передають перелік. З двох однорідних членів речення – іменників, дієслів, прислівників – сильніше наголошується другий, з двох прикметників у ролі означення – перший, напр.: *Ми вітаємо і всіляко підтримуємо атмосферу довіри.*

Фразовий наголос не тотожний логічному. Відмінність насамперед полягає в тому, що перший керується законами граматичної логіки, а другий залежить від ситуації мовлення, тобто викладач вільно переміщає його в межах фрази (речення) з одного слова на інше, надаючи йому смислової ваги.

Темпом мовлення називають швидкість, з якою промовляється текст. Це також необхідна частина сприйняття промови. Темп мовлення разом із наголошуваністю та мелодією організовують усне мовлення. Він виявляється в інтонуванні як окремого слова, так і групи слів. Наприклад, наголошені склади в слові вимовляються повільніше, а ненаголошені – дещо швидше.

Помилка молодих викладачів полягає в тому, що, не володіючи основами мовлення і заперечуючи попередню культуру мовлення, вони намагаються сформувати новий стиль, стиль невпинного багатоговоріння. Якщо оратор передає сьогоденний текст, то промова може викладатись у форсованому темпі. Але сучасній людині, яка занурена у занадто швидкий темп буття, навпаки, рекомендується говорити повільніше. Звичайно ж погано, коли темп надмірно повільний. В першому випадку студенти просто не встигають зрозуміти, про що говорить викладач. В другому – вони з нетерпінням чекають, коли вже викладач продовжить пояснення матеріалу. Отже, починаючому викладачу рекомендується шукати золоті середини. Через відсутність комунікативних навичок у мовленні викладача іноді виникають непотрібні паузи і розриви. Може увійти в дурну звичку заповнювати їх звуками «е-е-е». Другою негативною манерою може бути заповнення пауз словами-паразитами чи навіть цілими фразами. Викладачі можуть не усвідомлювати недоліків в своєму мовленні до тих пір поки їм на це не вкажуть. Але, як тільки викладач починає уважно слідкувати за собою, кількість слів-паразитів зменшується.

Враховуючи особливості темпу мовлення, необхідно пам'ятати, що складну частину матеріалу лектор повинен викладати уповільненим темпом. Обов'язково уповільнювати мовлення, коли потрібно сформулювати той чи інший висновок – визначення, правило, принцип, закон. Темп значною мірою залежить від раціональності пауз.

Інтонаційна пауза – це перерва у промові, вона виступає як засіб розподілення мови.

Пауза виконує логіко-граматичні та інтонаційно-конструюючі функції. Вважають, що вона є виразником розуму і сигналом почуттів (психологічна пауза). На письмі паузи позначають різними розділовими

знаками, кожен з яких передає різну тривалість «мовчання» (кома, тире, крапка, три крапки тощо).

За допомогою паузи ми розділяємо мовний потік на більш дрібні складові: текст – на абзаци, абзац – на фрази, фрази – на синтагми. Використання таких пауз в усному мовленні пов'язано з логіко-смысловим поділенням мови, та прогнозується самим ходом мови. Граматичні паузи можуть бути реальними і нереальними.

Граматичні реальні паузи по своїй тривалості можуть бути короткими, середніми | і тривалими ||. Тривалі паузи необхідні в кінці речень, абзаців, тексту. Середні і короткі – всередині фраз для поділу на мовні такти. Граматичні реальні паузи чітко «чуються» у промові викладача при поясненні наукових явищ і фактів, закономірностей їх прояву, тлумаченні значень термінів.

Тривала пауза – ефективний засіб виділення головного, з її допомогою викладач вводить нове поняття.

Граматичні нереальні паузи або паузи хезитації виникають в усному мовленні в місцях, не призначених для розділення. У літературі зустрічаються й інші визначення: «пауза нерішучості», «пауза роздуму», «пауза обмірковування», які так і не отримали широкого розповсюдження. Паузи хезитації можуть бути незаповненими і заповненими. Незаповнена пауза хезитації утворює перерву в звучанні. До заповнених же пауз хезитації можна віднести вокалізації ([e-e], [m-m], [гm]); затяжки звуків; порожні вступні слова, вирази, займенники, прислівники, які часто називають словами-паразитами або порожніми словами («так сказати», «значить», «ну», «це», «ось», «цей», «ніби», «якось», «там» й ін.); вставні фрази лектора – коментарі, звернені до адресата або самому собі, що забезпечують безперервний контакт із аудиторією («як ви знаєте», «бачте», «розумієте» й ін.); ненавмисні повтори, в тому числі частковий повтор («я хотіла ла»), повний повтор слова («він купив купив новий блокнот»), і навіть повтор цілого словосполучення («це було на літніх канікулах на літніх канікулах в селі»); невербальні паузи коливання – покашлювання, зітхання, сміх, цокіт; самопереривання, в тому числі рестарт – повторні початки і фальстарту – невдалі початки; незакінчені висловлювання, в яких сенс, необхідний для комунікації, неможливо витягнути ні з контексту, ні з ситуації, ні з фонових знань мовців.

Загальноновизнаним зараз вважається той факт, що паузи хезитації виникають у разі наявності в мовленні певних складнощів в плануванні поточного висловлювання – чим більше цих складнощів, тим ймовірніше поява паузи хезитації і тим більше її тривалість. Однак ставлення до пауз хезитації у лінгвістів неоднозначне. На думку першого паузолога С.У.

Коннора, паузи можуть сказати про людину не менше, аніж його слова. Звичайна тривалість пауз – від однієї п'ятої, до цілої секунди, а в розмові на них йде 40-50% часу. Деякі вчені говорять про негативний вплив пауз коливання, посилаючись на те, що вони відволікають від змісту, ускладнюють розуміння, стомлюють і дратують слухача, що в кінцевому рахунку може стати причиною комунікативних невдач. У сфері ділового спілкування мова, перенасичена паузами коливання, може свідчити про невпевненість і низький рівень професіоналізму мовця. З іншого боку, якщо для слухача паузи можуть утруднити процес сприйняття інформації, то для викладача паузи виконують вельми важливу функцію: підшукати потрібне слово, «зібратися з думками». В. Д. Девкин відзначає, що навіть «слова-паразити, всілякі не насичені змістом елементи не можна беззастережно вважати надлишковими. Вони надлишкові для слухача, але необхідні для викладача, щоб йому заповнити паузу неухважності чи розгубленості».

Семантично спустошені елементи служать своєрідними наповнювачами інтонаційної та ритмічної структур. З цієї точки зору так звані слова-паразити можуть виконувати функцію слів-зв'язок або слів-заповнювачів, які «розвантажують» мову. На захист хезитаційних пауз треба сказати, що вони виконують функції орієнтування. Саме моменти коливання викладача, (які багатьма лінгвістами оцінюються як «огріхи», що порушують милозвучність мови і тому заслуговують на викорінення як свідчення низької мовної культури мовця), допомагають слухачеві орієнтуватися в потоці мовлення і декодувати почуте. Крім того, мова, позбавлена хезитаційних пауз, не зовсім типова для сучасного носія усного мовлення. А в деяких мовах паузи є необхідним елементом у передачі інформації. Так, в англійській мові хезитаційне розділення відображає творчий характер спонтанної мови. Коли людина думає про те, *що* вона говорить, а не про те, *як* вона говорить, виникає більше вокалізованих пауз. Використання вокалізованих пауз – це широко прийнятий спосіб наукової мови в цілому ряді навчальних закладів Англії, зокрема в Оксфорді та Кембриджі. У мовленні людей, які закінчили ці університети, зазначені паузи не тільки не уникаються, а й навіть сприймаються як прояв стриманості, скромності і глибокодумності.

Таким чином, в спонтанній мові з її непідготовленістю і творчим характером паузи хезитації допомагають мовцеві вибрати слова, спланувати висловлювання, позначити додавання, виправлення і повернення. Повна відсутність пауз хезитації може характеризувати, швидше, штучну мову, ніж спонтанну, а їх дуже велика кількість ускладнює комунікацію. Тому тут теж треба триматися золоті середини.

Хезитаційну паузу викладач може використовувати і навмисно – як риторичний прийом, для пожвавлення мови, надання їй природності. У педагогічній мові нерідко виникає така пауза, коли викладач задумався, як йому краще сказати, які прийоми пояснення використовувати, адже лекція – це не тільки підготовлена промова викладача, це ще й імпровізація: викладач іноді вимушений перебудуватися на ходу, враховуючи умови зміни спілкування. Як риторичний прийом у мовленні викладача може використовуватися вичікувальна пауза. Така пауза – прийом залучення студентів в активне мовне спілкування на семінарі. Вміло роблячи такі паузи, викладач дає можливість студентам або щось згадати, або осмислити отриману інформацію, вступити в діалог з викладачем, уявний або реальний. Все це полегшує процес сприйняття та осмислення. Така пауза супроводжується особливою мімікою, «інтригуючим поглядом». Слово, що передує вичікувальній паузі, вимовляється як би з хвилеподібною мелодикою, часто в уповільненому темпі. Студенти таку паузу добре вгадують по мелодиці попереднього слова і по невербальних засобах (міміка, жести), які використовує викладач. Така пауза – сигнал для них про «право» на репліки. Паузу можна використовувати як риторичний прийом залучення уваги на самому початку заняття або лекції. навмисно затягнуте мовчання безвідмовно приковує увагу і викликає інтерес. Все це може забезпечити комунікативну ефективність викладання, тому позбуватися від хезитації також безглуздо, як і позбавлятися від здатності мислити [3].

Промовляння фрази супроводжує висота тону, яка допомагає правильно інтонувати її і відповідно позначати на письмі за допомогою розділових знаків. Наприклад, закінчення думки графічно позначається крапкою, а в усному мовленні – пониженням тону; внутрішній (інтелектуально-психологічний) процес піднесення передають на письмі знаком оклику, в усному мовленні – значним підвищенням тону тощо. Різною є тональність початку, середини та кінця речення (фрази), вставних слів (словосполучень, речень), однорідних членів речення. З увагою на зміст та структуру українського речення розрізняють сім інтонаційних конструкцій, зокрема, інтонація завершеності/незавершеності, питання, заперечення, зіставлення, перелічення тощо.

Висновок. Наприкінці, коли вже дано визначення інтонаційної виразності та всіх її компонентів, дуже ясно вимальовується її роль і місце в педагогічній діяльності викладача. Так про це пишуть О.Г. Романовський та Н.В. Серeda у посібнику «Риторика»: «Інтонаційна виразність разом з фіксацією логічних і змістовно важливих відрізків тексту демонструє багатство особистості, її інтелектуальну

підготовленість, здатність співвідноситися у слові з аудиторією, для якої промова оратора стає насолодою» [4]. Це позиція сучасних педагогів-науковців. Але вивченню інтонаційних засобів, їх ролі, ще з античних часів надавалося велике значення. Так Аристотель у своїй «Риторичі» наставляв: «Тож недостатньо мати, що говорити, але необхідно знати, як треба говорити, і це допомагає висловлюванню зробити належне враження. Справа тут в голосі, тобто як ним користуватися для відбиття будь якої пристрасті, коли гучним, коли тихим, коли середнім, та висотою голосу, коли високим, коли низьким, коли середнім...» [5].

Це залишається актуальним і для сучасної риторики, особливо для риторики педагога: ефект діяльності викладача обумовлений не тільки його предметною та методичною грамотністю, але й його мовною культурою, зокрема, його вмінням володіти інтонацією рідної мови. Оскільки слухачі сприймають зміст висловлювань викладача через його інтонаційну манеру, для нього важливо осмислити виразне значення окремих інтонаційних одиниць і цілісних інтонаційних стилів, з тим щоб навчитися навмисно викликати звучанням своєї промови потрібну емоційну і вольову реакцію, використовуючи інтонаційну виразність. Для розвитку цього вміння необхідна глибока лінгвістична і риторична підготовка: знайомство з інтонаційною системою мови, інтонаційними особливостями педагогічного мовлення, а також оволодіння різноманітними інтонаційними прийомами впливу, в тому числі інтонаційною виразністю.

Як ми можемо бачити, інтонаційна виразність займає значне місце в мовленні педагога. Кожен викладач повинен прагнути досягнення інтонаційної виразності свого усного професійного мовлення; усвідомлення індивідуальних інтонаційних особливостей своєї промови; стимулювання індивідуального інтонаційного стилю.

Список літератури: 1. Основні норми усного професійного мовлення: навчальні матеріали онлайн (pidruchniki website) 2010-2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1740071247602/dokumentoznavstvo/kultura_usnogo_profesiyного_movlennya1. 2. Филиппова О.В. Профессиональная речь учителя. Интонация: учеб. пособ. / О.В. Филиппова. – М.:ФЛИНТА, 2012. – 2-е изд. стер. – 192 с. 3. Белицкая А.А. О роли хезитационных пауз в спонтанной речи / А.А. Белицкая // Филология и литературоведение. – 2014. – № 2. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://philology.snauka.ru/2014/02/697> 4. Риторика: навчально-методичний посібник / О.Г. Романовський, Н.В.Середа, О.В.Квасник та ін. – Харків:

НТУ «ХПІ», 2008. – 159 с. 5. Ораторы Греции: сборник / Сост. М.Л. Гаспаров. – М.: Художественная литература, 1985. – 495 с.

Bibliography (transliterated): 1. Osnovni normy usnoho profesiinoho movlennia: navchalni materialy onlain (pidruchniki website) 2010-2014. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/1740071247602/dokumentoznavstvo/kultura_usnogo_pr_ofesiynogo_movlennya1. 2. Filippova O.V. Professionalnaya rech uchitelya. Intonatsiya: ucheb. posob. / O.V. Filippova. – М.: FLINTA, 2012. – 2-е изд. ster. – 192 с. 3. Belitskaya A.A. O roli hezitatsionnyih pazv v spontannoy rechi / A.A. Belitskaya // Filologiya i literaturovedenie. – 2014. – № 2. [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://philology.snauka.ru/2014/02/697> 4. Rytoryka: navchalno-metodychni posibnyk / O.H. Romanovskiy, N.V.Sereda, O.V.Kvasnyk ta in. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2008. – 159 s. 5. Oratoryi Gretsii: sbornik / Sost. M.L. Gasparov. – М.: Hudozhestvennaya literatura, 1985. – 495 s.

Ріпко І.В., Середя Н.В.

РОЛЬ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ВИКЛАДАЧА

У статті розглядається проблема професійного педагогічного мовлення, розвиток інтонаційної виразності мовлення як значущої складової професійної компетентності викладача вищої школи. Розкрито структуру інтонації, елементами якої є мелодика мовлення, фразовий та логічний наголоси, темп та інтенсивність мовлення.

Ключові слова: мовлення, педагогічне мовлення, інтонація, інтонаційна виразність мовлення, наголос, темп, пауза.

Репко И.В., Середя Н.В.

РОЛЬ ИНТОНАЦИОННОЙ ВИРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В статье рассматривается проблема профессиональной педагогической речи, развитие интонационной выразительности речи как значимой составляющей профессиональной компетентности преподавателя высшей школы. Раскрыта структура интонации, элементами которой являются мелодика речи, фразовые и логические ударения, темп и интенсивность речи.

Ключевые слова: речь, педагогическая речь, интонация, интонационная выразительность речи, ударение, темп, пауза.

Ripko I., Sereda N.

ROLE OF TONAL EXPRESSIVENESS IN TEACHER PROFESSIONAL SPEECH

The problem of professional pedagogical speech, the development of speech intonation expression as a significant part of professional competence of high school teacher are analyzed. Structure tone, featuring an melody of speech, phrase and logical accents, tempo and intensity of speech is exposed.

Keywords: speech, teacher speech, tone, intonation expressive of speech, emphasis, pace, pause.

Стаття надійшла до редакції .03.2015

УДК 378.013:42.316

*Sereda N.A.,
м. Мелітополь, Україна*

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК АКМЕКРИТЕРІЙ ЛЮДИНОМІРНОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Новий, властивий для XXI століття смисл універсуму – це людина у розмаїтті виявів життєтворчості. Ключовим питанням в педагогічній освіті стає людиноцетризм, який зумовлює пошуки ефективних шляхів актуалізації її гуманітарної, екологічної і педагогічної адекватності. У доповіді ЮНЕСКО з “Моніторингу освіти для всіх” (2008р.) забезпечення єдиних умов для успішного професійного зростання педагогів проголошено пріоритетною кадровою політикою. Світові освітні тенденції знаходять відбиття у змісті “Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті”, Державної національної програми “Освіта-XXI ст.”, Концепції розвитку післядипломної освіти України, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський простір (2004 р.), Закону України “Про вищу освіту”(2014 р.)

Здатність бачити в іншому і собі унікальну цілісність, опановувати закони розвитку людини протягом життя, розуміти і вміти вести діалог з представниками різних соціальних груп, культур, конфесій, національностей, самостійно підтримувати універсальність індивідуально-творчого потенціалу і професійну готовність до трансформерних процесів стають змістом і результатом оновлення особистісно-